

קריאת התורה בר"ח טבת

קריאת התורה וההפטרה בחנוכה נזכרת בגמרא מגילה (לא, ע"א):

תנו רבנן: בפסח קורין בפרשת מועדות ומפטירין ב'פסח גלגל' ...

בחנוכה – (קורין) בנשיאים, ומפטירין ב'נרות דזכריה' (זכריה ג) ...

דברי הגמרא עוסקים בימים הרגילים של חנוכה, אולם ישנם מצבים בהם נוצרת התלבטות, כגון בראש חודש טבת: מצד אחד יש מקום לקרוא בו בפרשת הנשיאים כמו בשאר ימי החנוכה, ומצד שני אולי יש לקרוא בו בקריאה של ראש חודש.

הגמרא (מגילה כט, ע"ב) דנה בדבר ומביאה מחלוקת:

איתמר, ראש חדש טבת שחל להיות בחול: אמר רבי יצחק: קרו תלתא בראש חדש וחד בחנוכה. ורב דימי דמן חיפא אמר: קרו תלתא בחנוכה וחד בראש חודש. אמר רבי מני: כוותיה דרבי יצחק נפחא מסתברא, דתדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם... והלכתא: אין משגיחין בחנוכה (רש"י: אין משגיחין - לעשות עיקר), וראש

חודש עיקר

כך גם נפסק בשולחן ערוך (תרפד, ג):

אם חל ראש חודש טבת... בחול, מוציאין שני ספרים וקורין באחד ג' (עולים) בשל ראש חודש, ובשני קורא (עולה) אחד בשל חנוכה

מקרה נוסף בו יש התלבטות נוגע להפטרה: כאשר ראש חודש טבת חל בשבת חנוכה - האם נפטיר ב'השמים כסאי' שהיא הפטרת שבת ראש חודש, או ב'נרות זכריה' שהיא הפטרת חנוכה?

בשאלה זאת הגמרא איננה עוסקת. אולם נוכל לכאורה להכריע בה באותה הדרך: מכיון שהפטרת ראש חודש היא התדירה והפטרת חנוכה נקראת רק פעם בשנה הרי שעלינו לדחות את הפטרת החנוכה מפני הפטרת ראש החודש. כך אכן פסקו ר' יהודה החסיד, ועוד ראשונים:

וכן דעתי נוטה, שבראש חודש מפטירין, דקי"ל דתדיר קודם (שבלי הלקט, קצ).

אמנם רבים מהראשונים הכריעו אחרת:

כתב הרא"ש... דודאי היכא דאי אפשר לקיים שניהם - פרסומי ניסא עדיף, אבל להקדים - תדיר עדיף,

דאיכא לפרסומי ניסא באחרונה כמו בתחלה... עכ"ל

וכן כתבו שם התוספות (שבת נג, ע"ב) והמרדכי (שבת ס' רעד) דמפטירין ב'נרות דזכריה' ולא ב'השמים כסאי' (בית יוסף שם)

הרא"ש פוסק שנפטיר בשל חנוכה כי יש בזה פרסום הנס. פרסום הנס עדיף ממעלת ה'תדיר', כפי שרואים בגמרא (שבת כג ע"ב)

שאדם שיש לו מעט כסף שיש בו די רק לקניית יין לקידוש או לקניית נר חנוכה – עליו להעדיף לקנות בכסף נר חנוכה ואת הקידוש יעשה על הלחם.

תדיר ושאינו תדיר

לכאורה יש כאן סתירה פנימית: מצד אחד 'תדיר' קודם אפי' לדבר שיש בו 'פרסומי ניסא' ולכן מקדימים לקרוא בשל ראש חודש לפני הקריאה של חנוכה, אך למרות זאת אם ניתן לקרוא רק אחד מהם אז 'פרסום הנס' עדיף ולכן קוראים בהפטרה של חנוכה וכך גם מוותרים על קידוש על היין כדי להדליק נר חנוכה. מה ההגיון בדבר?

ישנם שני סוגי עבודת ה' – עבודה תמידית ועבודה חד-פעמית¹. התלהבות יוצאת דופן כשלעומתה עבודה יומיומית. שני סוגי העבודה נצרכים: ההתקדמות התמידית אמנם אינה מלהיבה כל כך, אך היא זו שמקדמת את האדם שלב אחר שלב, דרגה אחר דרגה. אמנם האדם צריך בנוסף גם התקדמות יוצאת דופן מדי פעם, התפרצות של אור, ברק מבריק. זה נותן לו כוח, ומכוון אותו אל המטרה ביתר דיוק וביתר עוצמה.

חכמים לימדונו כלל גדול בעבודת השם: 'תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם!' עיקר התקדמות האדם אינה מההתלהבות יוצאת הדופן אלא מהעבודה היומיומית, לכן התדיר יקדם. אמנם במצב בו אחד צריך להידחות מפני חברו אנו נעדיף לקרוא את הפטרה של חנוכה ולא של ראש חודש התדיר. מדוע? הרי התדיר חשוב יותר? משום שסוף סוף את התדיר נוכל להספיק בהזדמנות קרובה, בראש החודש הבא, ואילו את הקריאה של חנוכה ו'פרסום הנס' שיש בה - לא נוכל לקרוא עד לשנה הבאה. נוכל לתת לכך דוגמא מהחיים שלנו: עיקר התקדמותו של האדם בלימוד תורה איננה משיעורים מזדמנים, אלא מהלימוד היומיומי – משיעור ה'דף היומי' בבית הכנסת וכדומה. למרות שבוודאי ניתן לנדוד בין שיעורים של תלמידי חכמים גדולים יותר, מכל מקום הרב המקומי הוא זה שמקדם אותנו יותר מכל על ידי שיעוריו הקבועים. למרות זאת כשיש 'סיום מסכת' וכדומה לומדי ה'דף היומי' מארגנים שיעור מפי אחד מגדולי הדור. מדוע? משום שלמרות שעיקר ההתקדמות היא מהשיעור הקבוע ומהרב המקומי, מכל מקום השיעור המיוחד ייתן להם כוחות, יחזק את מסירותם לתורה, וייתן להם עוצמה גדולה. כמובן שאם השיעור המיוחד היה גורם לביטול קבוע של שיעור ה'דף היומי' היינו מוותרים עליו, אבל לא בזה מדובר: הרי השיעור הקבוע יתקיים מחר ומחרתיים כסדרו, ורק באופן חד פעמי אנו מקצרים אותו כדי לקבל כוחות ולהתחזק^{2,3}.

קריאה בטעות

הרמ"א (או"ח תרפד, ג) מוסיף שאם בטעות התחילו ביום חול לקרות בשל חנוכה במקום בשל ראש חודש שהוא תדיר – יעברו לקרוא בשל ראש חודש ואחר כך יחזרו לקרוא בשל חנוכה. מקור הדברים באבודרהם (הל' בציעת הפת, מהדורת י-ם תשכ"ג עמ' שיז):

כתב הרב רבנו גרשון ברבי שלמה ... במעשה שאירע כי בראש חדש טבת שמוציאין שני ס"ת, אחד של ר"ח ואחד של חנוכה, וטעה ש"צ ופתח אותו של חנוכה, ובירך הקורא עליו, והזכירוהו הצבור כי טעה ובר"ח שהוא תדיר יש לו לקרות ראשונה. והפסיק וגלל ספר תורה עד שהגיע לפרשת ר"ח... ויש שרצו לומר כי לא היו צריכין מתחלה להפסיק ולפתוח ס"ת של ראש חדש אף על פי שהסדר כן, כיון שנזדמן לו לקרות בשל חנוכה תחלה ו'אין מעבירין על המצות', כדאמרינן ב'יומא בפ' אמר להם הממונה (יומא לג, ע"ב) 'עבורי דרעא אוטוטפתא אסור' (כלומר: למרות שקדושת התפילין של ראש גדולה מקדושת תפילין של יד, מ"מ אין יניח קודם את התפילין של יד, כדי לקיים 'אין מעבירין על המצות', שהרי אדם פוגע בידו לפני שמגיע לראשו).

¹ ראה בדברי הרב קוק במוסר אביך (א, ז).

² לכאורה יש מקום להקשות על דברי הרב המחבר, שהרי הרא"ש העדיף את הפטרת חנוכה על של ר"ח רק בגלל שיש כאן פרסומי ניסא (וכ"כ תוס' שבת כג ע"ב ד"ה 'הדר'), אך בסתמא הוא מוכיח מהגמרא שבת שתדיר דוחה לחלוטין את השאינו תדיר (וכך ניתן לכאורה להוכיח גם מדברי הרא"ש כאן שהביא הב"י ס' תרפד, וכן מתירוצו הנוסף). גם בסתם הפטרת ראש חודש מול הפטרת פרשת השבוע (שהיא פעם בשנה) הוא מעדיף את של ר"ח (שהיא התדירה) כמובא במגילה לא ע"א. אמנם הרב המחבר הסביר כי כוונת התוספות והרא"ש איננה לומר שר חנוכה דוחה דברים אחרים דווקא בגלל פרסום הנס אלא הטעם העיקרי הוא בגלל שזהו דבר שבא לפרקים ועל כן הוא מיוחד. הביטוי 'פרסום הנס' נזכר כאן כדי להסביר מהו הענין המיוחד שיש בנר חנוכה.

³ הערת עורך: סמך גדול לדברים מצאתי בדברי אחד הקדמונים, הלא הוא רבנו יחיאל בן יקותיאל מן העונים (מחכמי רומי, אחיינו ותלמידו של ריבב"ן). בספרו 'תניא רבתי' (ס' לז) הוא כותב: "ראש חודש טבת שחל להיות בשבת... מפטירים בשל חנוכה... והטעם לפי שבאה לפרקים, ועוד – פרסומי ניסא עדיף. ויש אומרים שמפטירים בשל ראש חודש... ומסתברא דבשל חנוכה מפטירין, שהרי כשיבוא ר"ח בשבת – מפטירין בשל ר"ח ודוחין הפטרת היום, לפי שר"ח הוא לפרקים וכדי לעשות לו היכר, כמו כן בשבת ר"ח וחנוכה לפי שחנוכה בא לפרקים תידחה הפטרת פרשת היום ופרשת ר"ח ומפטירים בחנוכה".

ויש סיוע לדעתנו שציונו לגלול ולהפסיק, דקתני התם (ירושלמי, מעשר שני, פ"ה, ה"ה): 'כל המצות מעכבות. בעי ר' ירמיה: אפילו הקדים תפלה של ראש לתפלה של יד? אמר לו: אף אנא סבר כן'. ומדקתני 'מעכבות' משמע שאם הניחם כן - לא יצא וצריך להניחן כסדר מצותן.. עד כאן דברי הרב רבנו גרשון. החולקים רצו להביא ראיה מכך שמקדימים תפילין של יד לתפילין של ראש, בגלל שאין מעבירין על המצוות, למרות שקדושת תפילין של ראש גדולה יותר. לטענתם כך יהיה הדבר גם במקרה שלנו: אמנם ראוי היה להקדים את הקריאה בשל ראש חודש אך לאחר שבטעות פתחו בספר של חנוכה הרי שנמשיך לקרוא בו משום שאין מעבירין על המצוות! אולם ר' גרשון פסק להיפך, והוכיח מאותו הדין: הרי אדם שבטעות הקדים את התפילין של ראש לתפילין של יד צריך לחזור ולקדים את התפילין של יד. ואם כן כך הדבר גם כאן, ועלינו לחזור ולקרוא בתחילה בשל ראש חודש.

קושיות הט"ז

הט"ז (תרפד, סק"ד) הקשה הרבה על הרמ"א⁴. אחת מהוכחותיו של הט"ז היא מדברי הרמ"א עצמו בס' רפ"ו (סעיף ד). הרמ"א פוסק שם שאם הקדים בטעות מוסף למנחה - יצא ידי חובה, ומכאן שהרמ"א עצמו פוסק שהקדמת ה'תדיר' אינה מעכבת בדיעבד. והוא תמוה הפלא ופלא... ותו ראיה ממה שכתבו שם בזבחים דתפלת המנחה קודם למוספין, משום דמנחה תדיר טפי, ומדמי ליה לשאר תדיר. ואנן קיימא לן בסימן רפ"ו ד'אם עבר והקדים תפלת המוסף למנחה - יצא וכו', אלא לכתחלה צריך להקדים המנחה, עכ"ל... הט"ז מקשה עוד מפסק השולחן ערוך בסימן כ"ה:

אם פגע בשל ראש תחלה - צריך להעביר על אותה המצוה ויניח של יד תחלה ואחר כך של ראש מדוע השולחן ערוך לא מביא חידוש גדול יותר - שאפילו אם כבר הניח את התפילין של ראש על ראשו עליו להסירם ולהניח תחילה את התפילין של יד? מכאן עולה בבירור, טוען הט"ז, שאם התפילין של ראש כבר הונחו על הראש אין להסירם. אלא פשיטא שזה אינו, אלא כיון שכבר הם על ראשו וידו - בדיעבד קיים על כל פנים מצות תפילין... והכי נמי בקריאת חנוכה קודם ר"ח - בדיעבד יצא ואף על גב דעבר על 'תדיר קודם'... (ט"ז שם) הט"ז דוחה בגלל קושיותיו את דברי האבודרהם:

על כן נראה לעניות דעתי דהאי פוסקא דרמ"א לאו דסמכא הוא, וכיון דפתח בדיעבד בשל חנוכה אין מחזירין אותו לחזור ולקרוא בשל ראש חודש תחלה... (ט"ז, שם)

קושיותיו של הט"ז חזקות מאוד, ואכן האחרונים פסקו כט"ז כנגד דעת האבודרהם והרמ"א:

עיין במשנה ברורה במה שכתבנו בשם הט"ז דחולק על זה ופוסק דמכיון שהתחיל לקרות בשל חנוכה צריך לגמור הכהן בשל חנוכה... הרבה אחרונים [הבגדי ישע, והשולחן שלמה, ובספר פני יצחק ס"ט, והדרך החיים, והחיי אדם] ומכללם גם המגן אברהם (בסימן ק"מ בסופו) הורו להלכה כדברי הט"ז דכיון שהתחיל בשל חנוכה צריך לגמור הכהן בשל חנוכה בספר תורה זו, ואחר כך יקראו הג' בספר תורה אחרת בראש חודש (ביאור הלכה⁵)

הסבר שיטת השו"ע והרמ"א

⁴ ראה עוד בנושא זה: דברי מלכיאל ח"א סי' ח וסי' יז אות לח כלל ב; משנ"ב כה סק"ה ובביאור"ה לסעיף ו; חזו"א זבחים סי' טו [הערת עורך].

⁵ ראה גם במקור חיים שתמה על הרמ"א, וכן בהגהות רעק"א, וכן בקרבן נתנאל מגילה ד, י, אות ג, וכן ברבים מהאחרונים, וכן פסקו כט"ז בקיצור שו"ע ובערוה"ש (אות ה) ובמשנ"ב (ס"ק יז), וכה"ח (ס"ק כו), וחזון עובדיה (חנוכה עמ' רמ), ועוד. ואמנם יש מהאחרונים שסברו כרמ"א (ישועות יעקב; גר"א בביאוריו; נודב"י מהדו"ת סי' יא; מור וקציעה; ברכ"י קמ, א) [הערת עורך].

למרות שדברי האבודרהם הובאו רק ברמ"א, מכל מקום קושית הט"ז מסימן כה קשה גם על השולחן ערוך, שהרי השולחן ערוך הביא גם הוא ב'בית יוסף' (סי' קמ) את האבודרהם ולא השיג עליו. כיצד נסביר את דברי השולחן ערוך והרמ"א? מצוה עלינו לתרץ דברי גדולים שכאלו, ולכן נראה להסביר כך: בענין הנחת תפילין ישנם שני מצבים – א. אדם פגע בתפילין של ראש לפני שפגע בתפילין של יד. במקרה כזה הוא לא התחיל כלל במצוה, ולכן עליו לעזוב את התפילין של ראש ולהניח תחילה את התפילין של יד. ב. אדם כבר הניח את התפילין של ראש לפני שהניח תפילין של יד. במקרה כזה הוא כבר סיים את המצווה, שהרי הנחת תפילין מצוותה רגע אחד, ולכן הוא איננו צריך להסיר את התפילין של ראש מראשו כדי להקדים את הנחת התפילין של יד. לעומת זאת הנידון שלנו עוסק במצב שלישי, מצב ממוצע בין שני המצבים הנ"ל: מצד אחד כבר התחילו לקרוא את הקריאה של חנוכה, אך מצד שני הקריאה לא הסתיימה. השולחן ערוך והרמ"א יסכימו שאם הקריאה הסתיימה אכן לא נחזור לקרוא בה פעם שניה לאחזר הקריאה בשל ראש חודש, אולם כאן הקריאה לא הסתיימה ולכן הם פסקו כאבודרהם שיש לחזור ולקרוא תחילה בקריאה של ראש חודש⁶. וכך משמע מהמובא באבודרהם שבדיוק אחרי שהתחילו לקרוא הציבור שם לב לטעות⁷.

⁶ הערת ערוך: כיוון בזה המחבר לתירוץ של הישועות יעקב, וכע"ז עולה מדברי האליה רבה (סק"ח), וראה כעין זה ב'מור וקציעה'.

⁷ הערת ערוך: שאם יש לתרץ גם באופן נוסף. הט"ז מוכיח שלפי הב"י (על פי הרא"ש והרמב"ם) אם הניח כבר את התפילין של ראש לא יורידם. מנין הוכיח זאת הט"ז? מכך שהם דיברו במי שפגע בתפילין של ראש, ואם כך היה הדין גם במי שממש הניח כבר את התפילין של ראש היו משמיעים לנו חידוש גדול יותר כזה. אמנם לענ"ד הרי מלשון האבודרהם מוכח שגם במקרה שהניח את התפילין של ראש יסירם שהרי לשונו "שאם הניח כן – לא יצא, וצריך להניחם כסדר מצוותן". ובאמת מסכימים לזה גם הרא"ש והב"י אלא שהם הזכירו רק מקרה בו פגעו בתש"ר בגלל שבפועל יהודי שטועה שם לבו לכך עוד לפני הנחת התפילין (מה שאין כן בקריאת התורה שספרי התורה דומים במראם החיצוני ולכן לפעמים שמים לב לטעות רק כשמתחילים לקרוא אז. כמו"כ בקריאת התורה לפעמים לא יודעים את הדין וחושבים שמתחילים בשל חנוכה כי זה דין נדיר). וראה בזה במשנ"ב וביאו"ה כה, ו. שו"ר שהחיד"א (ברכ"י קמ, סק"א) הציע תירוץ אחר לסתירה שבין פסקי הרמ"א: כאשר עומדים בפנינו שתי מצוות אזי הקדמת ה'תדיר' אכן איננה מעכבת, אולם כאשר מדובר בשינוי הסדר בתוך מצווה מסוימת הרי שהדבר מעכב (כך כתב ב'חכם צבי' סי' קו): "קריאת ר"ח וחנוכה – כחזקת מצווה חשיבא, דהאי שינון והאי שינון". ישנה חובה לקרוא בתורה מענייניו של היום, אלא שחובה זאת מתפרטת בר"ח טבת לשני עניינים – קריאה בענין ר"ח וקריאה בענין חנוכה. השאגת אריה (סימן כ'), הובא ב'ודרשת בחג' לחנוכה עמ' כא) פוסק בדומה לכך שמי שבשבת ר"ח טעה והקדים את 'יעלה ויבוא' ל'רצה' יפסיק ויאמר 'רצה'. גם כאן קיימת חובה אחת – הזכרת ענייניו של יום בברכת המזון, ולכן הסדר מעכב.